

Kubeysiyyat Hareketi: Çağdaş Şam Tasavvufunda Kadın Örgütlenmesi (Eğitim ve Siyasal Strateji)

*Al-Qubaysiyyat Movement: Feminine Organisation in Contemporary
Damascene Sufism (Education and Political Strategy)*

Dr. Öğr. Üyesi
Muhammed Nur Kaplan

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Karabük, Türkiye / Assist. Prof., Karabük University, Faculty of Theology,
Karabük, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-8075-6497>

muhammednurkaplan@karabuk.edu.tr

ROR ID: <https://ror.org/04wy7gp54>

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 3 Eylül / 3 September 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 17 Aralık / 17 December 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / 31 December 2025

Yayın Dönemi / Publication Period: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.46231/sufiyye.1777024>

Etik Beyan

Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Muhammed Nur Kaplan).

Telif Hakkı&Lisans

Copyright&License:

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

İntihal

Plagiarism:

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Yayıncı

Publisher:

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği / Kalem Education Culture Academy Association

Atıf / Cite as

Muhammed Nur Kaplan, Kubeysiyyat Hareketi: Çağdaş Şam Tasavvufunda Kadın Örgütlenmesi (Eğitim ve Siyasal Strateji)", *Sufiyye* 19 (Aralık/December 2025), 99-130.

Öz

Bu araştırma, Şam'da ortaya çıkan modern bir tasavvufî hareket olan "Kubeysiyyat Hareketi"ni ele almakta; yapısını, düşüncesini ve etkisini incelemektedir. Araştırmanın ilk bölümünde, Kubeysiyyat Hareketi'nin Şam'da ortaya çıkışı ile ardından bölgesel ve küresel düzeyde yayılışı ele alınmakta; ayrıca bu topluluğun tasavvufî iç yapısı ve bilinen geleneksel Şam tasavvufî gruplarından ayrılan hiyerarşik düzeni analiz edilmektedir. İkinci bölümde hareketin kendine özgü tasavvufî düşüncelerinin kadın üyeleri tarafından nasıl geliştirildiği açıklanmakta; hareketin teorik ilkeleri ve pratik ritüelleri detaylandırılmaktadır. Bu bağlamda, hareketin kurucusu ve ilk şeyhi Münire Kubeysi tarafından başlatılan süreçten, Hacce Hanan el-Şehbender'in "Kubeysiyyat" fikirlerinin, geleneksel Nakşibendiyye tarikatının bir nevi devamı olduğunu ortaya koymasına; ardından da Farah el-Ahras'ın yazılarıyla tasavvufî ve eğitsel kimliğin olgunlaşmasına kadar olan gelişim süreci ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise Kubeysiyyat Hareketi'nin Suriye'deki siyasi ve toplumsal etkisi incelenmektedir. Bu bölümde yalnızca topluluğun siyasi otoriteyle olan tarihî ilişkileri değil, aynı zamanda bu ilişkinin biçimleri ve karşılıklı etkileri de ele alınmakta; özellikle 2011'den itibaren Suriye Devrimi karşısında topluluk mensuplarının farklı tutumları arasındaki bölünmeye odaklanılmaktadır. Araştırma, Kubeysiyyat Hareketi'nin genel sosyal ortam üzerindeki etkisini ortaya koyarak hareketin, bilimsel, sosyal, siyasi ve ekonomik alandaki seçkin kadınları nasıl cezbediğini; tasavvufî bir ruhla toplumun entelektüel, dinî ve sosyal değerlerini kadınlar aracılığıyla modern ancak köklü bir tasavvufî eğitim yaklaşımıyla nasıl dönüştürmeye çalıştığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Kadın, Kubeysiyyat, Eğitim, Siyaset, Suriye.

Abstract

This study examines the phenomenon of women's Sufi-oriented da'wah in the Levant, taking the Qubaysiyyat as a case study of a contemporary female-led Sufi movement. The first section traces the emergence of the Qubaysiyyat in Syria and their subsequent expansion across various regional and international contexts. It analyzes the group's internal organizational structure, highlighting its hierarchical Sufi framework which distinguishes it from traditional male-dominated Sufi orders in the Levant. The second section focuses on the development of the group's spiritual teachings, shaped by its female leadership over time. It outlines the theoretical foundations and practical rituals of the movement, beginning with its founding by Shaykha Munira al-Qubaysi, followed by the doctrinal elaboration by Hajja Hanan al-Shahbandar, and culminating in the consolidation of its Sufi-educational identity in the writings of Farah al-Akhras. The third section addresses political and social influence of the Qubaysiyyat within the Syrian context. It explores not only the historical relationship between the group and the political authorities but also the nature and mutual impact of this relationship - especially in light of the divergent stances adopted by members of the group during the Syrian uprising beginning in 2011. The study concludes by highlighting the Qubaysiyyat's, broader impact on Syrian society, particularly their methods of attracting women from scholarly, social, political, and economic elites. The movement has left a significant educational imprint, seeking to transform societal values -intellectual, religious, and social- through women, while maintaining a spiritual and pedagogical ethos rooted in the classical traditions of Islamic Sufism.

Keywords: Sufism, Women, Qubaysiyyat, Education, Politics, Syria.

Giriş

Şam toprakları, tasavvufî gelenek açısından köklü bir geçmişe sahiptir. Bu topraklarda yaşamış veya buradan geçmiş olan tasavvuf büyükleri, yalnızca Şam'ın mimarî yapılarında değil; aynı zamanda halkın dinî yaşayış biçiminde, manevî ve ahlâkî değerlerinde, bölgenin kültürel ve manevî dokusunun şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır.

Tasavvuf, Şam bölgesinin kimliğinin temel bileşenlerinden biridir. Bölgenin kültürel yapısını, manevî değerlerini ve sosyal geleneklerini büyük ölçüde tasavvuf şekillendirmiştir. Şam'ın tasavvufî kimliği Emevî, Abbâsî, Eyyûbî ve Memlûk dönemlerinden itibaren İslâm medeniyeti boyunca inşa edilmiş olsa da Osmanlı dönemi Şam'ın tasavvufî kimliğinin oluşumunda büyük rol oynamıştır. Bu yalnızca Osmanlı döneminin zaman açısından yakınlığıyla açıklanamaz; aynı zamanda sûfilerin Osmanlı devletinin kuruluşundaki etkileri, siyasî, askerî, ekonomik ve sosyal kimliğin şekillenmesindeki rolleri ve Osmanlı sultanlarının özellikle Şam'a verdikleri özel önem de bunda belirleyici olmuştur. Bu sebeple, Kâdiriyye, Nakşibendiyyeye, Rifâiyye, Şâziliyye, Mevleviyye ve Halvetiyye gibi dönemin başlıca tarikatlarının Şam'da güçlü merkezleri bulunmaktaydı.¹

Öte yandan, kadınlar Şam bölgesinin tasavvuf tarihinde olduğu gibi genel tasavvuf tarihinde de öne çıkan bir konuma sahip olmuşlardır. Bu konum, İslâm düşüncesinin diğer alanlarıyla (fıkıh, hadis, kelâm veya felsefe gibi) kıyaslandığında eşsizdir. Râbî'a el-Adeviyye, Fâtıma en-Nisâbüriyye, Âişe el-Ba'ûniyye ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olan ilk kadın tasavvuf yolu "Bacıyân-ı Rûm" bu önemin tarihî temellerine örnek teşkil etmektedir.² Kurucusu Fatıma Bacı gibi kadın sufiler, tasavvuf tarihinde müstesna bir yere sahiptirler.

1 İyad Usame Ammar, *Ufûlü't-tasavvuf et-Turukû's-sûfiyye bi Dimeşki'l-Osmaniyye 'Ala A'tabi 'Asri't-Tağrib ve'l-İslah* (Amman: Darü'l-feth, 2024), 123.

2 Baciyân, "kız kardeşler" anlamına gelir ve erkek kardeşlik hareketi olarak kurulan Ahî Evren'in hareketine karşılık olarak kullanılan bir terimdir. Baciyân-ı Rûm, Ahîler'in kadın kanadını temsil eder ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun başlarında, Selçuklu Devleti'nin son döneminde önemli askerî, kültürel ve ekonomik roller üstlenmiştir. Tarihçi Âşık Paşazâde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda dört önemli grubun rol oynadığını belirtmiştir. Bunların birincisi Anadolu'daki kabile kahramanları olan Gâziyan-ı Rûm, ikincisi Horasanlı Dervişler olan Abdalân-ı Rûm, üçüncüsü Ahîler (Ahîyân-ı Rûm) ve dördüncüsü ise Ahîler'in kadın kanadı olan Baciyân-ı Rûm, yani kadın Ahîler'dir. Baciyân-ı Rûm, Ahîyân-ı Rûm'un kadın cemaatidir ve Fâtıma Hatun Bacı tarafından kurulmuştur. bk. Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, haz. Kemal Yavuz - Yekta Saraç (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003), 298.

Günümüzde ise Şam'ın tasavvufî mirasının bir uzantısı olarak “Kubeysiyyat Hareketi”, Suriye'nin çağdaş tasavvuf sahnesinde dikkate değer bir olgu hâline gelmiştir. Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren bu hareket, medya, kültürel ve sosyal alanlarda belirgin bir yer edinmiştir. Ancak buna rağmen Kubeysiyyat Hareketi'ne yönelik akademik ilgi, Şam'daki diğer tasavvufî gruplara kıyasla oldukça gecikmeli olmuş ve sınırlı sayıda bilimsel çalışma ile yetinilmiştir. Bu çalışmaların Arapça olarak kaleme alınanlarından biri Thaer Alhallak'ın “el-Kubeysiyyat: Mücteme' Dahilü'l-Mücteme”³ başlıklı makalesidir. Bu, Kubeysiyyat hareketiyle ilgili en detaylı çalışmalardan biridir. Bu makalede araştırmacı, hareketi tanımladıktan sonra hareketin kuruluş süreci, siyasetle ilişkisi ve Suriye'de meydana gelen olaylara yaklaşımını ele almış, ardından hareketin toplumsal etkisi ve yayılmasının nedenleri üzerinde durmuştur. Ayrıca hareketin dayandığı Nakşibendîliği ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Abdurrahman el-Hac'ın kaleme aldığı *ed-Devle ve'l-Cema'a: et-Tetallu'atü's-Siyasiyye li'l-Cema'ati'd-Diniyye fi Suriye 2000-2010*⁴ adlı eserinde yazar hareketin gelişim sürecini, siyasetle ilişkisini, rejimin bu harekete yaklaşımını ve hareketin Suriye siyasetine etkisini ele almıştır. Hareketin tasavvufî yönüne çok az değinilmiştir. Bu alanda başka bir çalışma da Muhammed Hayr el-Musa'nın *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-Fikriyye ve'l-Mevakifü's-Sülukiyye*⁵ adlı kitabıdır. Bu eserde Kubeysiyyat hareketinin kuruluşu, yapısı ve mensuplarının şeyhleriyle ilişkileri ele alınmıştır. Hareketin Suriye rejimiyle ilişkisine odaklanan yazar bu hareketin Nakşibendîlikle ilişkisine de kısaca değinmiştir. Mona Suwailemi ve Nercis Kedro'nun kaleme aldıkları *el-Haklü'n-Nisaî ed-Dînî es-Surî: el-Kubeysiyyat mine't-Te'sis ile't-Tanzim*⁶ adlı çalışmada ise hareketin yapısının sosyal yönü ve Suriye toplumuyla ilişkisi ele alınmış ve hareketin dayandığı Nakşibendîliğin tarihi ve tasavvuf geleneğindeki yerine değinilmiştir.

3 Thaer Alhallak, “el-Kubeysiyyat: Mücteme' Dahilü'l-mücteme”, *Kalamun İnsanlık Çalışmaları Dergisi* 13-14 (2020), 105-136.

4 Abdurrahman el-Hac, *ed-Devle ve'l-Cema'a: et-Tetallu'atü's-siyasiyye li'l-Cema'ati'd-diniyye fi Suriye 2000–2010* (İstanbul: İletişim ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2010).

5 Muhammed Hayr el-Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye* (İstanbul: Kitap Saray Yayınları, 2020).

6 Mona Suwailemi – Nercis Kedro, *el-Haklü'n-nisaî ed-Dinî es-Surî: el-Kubeysiyyat mine't-te'sis ile't-tanzim* (Ankara: Sonçağ Yayınevi, 2025).

Türkiye’de bu konuda yapılan az sayıda çalışma içinde Hamit Aktürk’ün “Araçsallaşan Dini Gruplaşmalar ve Dindar Elitist Bir Kadın Hareketi: Kubeysiyyat”⁷ adlı tebliğinden bahsetmek gerekir. Tebliğde Louis Althusser’in Devletin İdeolojik Aygıtları kuramı bağlamında Kubeysiyyat hareketinin Suriye Rejimiyle ilişkisi ele alınmıştır. Batıda yapılan sınırlı çalışmalar içinde ise Sara Omar’ın *al-Qubaysiyyat: Negotiating Female Religious Authority in Damascus*⁸ adlı çalışması dikkat çekicidir. Yazar bu çalışmasında yüzyıllardır geleneksel yapıya sahip dinî kurumların hâkim olduğu bir toplumda, kadınlardan oluşan bir hareketin nasıl güven ve kabul kazandığı hususunu incelemiştir. Diğer bir çalışma ise Omar Emadi’nin *Organisationally Secular: Damascene Islamist Movements and the Syrian Uprising*⁹ adlı eseridir. Bu çalışmada yazar Kubeysiyyat hareketi ile başlangıçta ilişkili olduğu Kaftariyat hareketi arasındaki farklara, benzerliklere ve aralarındaki ilişkiye, ayrıca devlet ve toplumla iletişim yöntemlerine odaklanmıştır. Ayrıca, iki hareketin de geleneksel dinî hareketlerden ayrılan yapılarının, onları Esad rejimiyle çatışmaktan kaçınmaya yönelttiği tespitinde bulunmuştur.

Mevcut çalışmalar genellikle hareketin hiyerarşik yapısı veya toplumsal etkileri gibi belirli yönlerine odaklanmış; ancak hareketin teorik düşünceleri ve pratik uygulamaları ile bunların siyasî ve sosyal hayattaki etkileri derinlemesine incelenmemiştir. Bu çalışmada daha önce yapılan araştırmalardan farklı olarak Kubeysiyyat hareketinin sûfî yönü temel alınarak yola çıkılmıştır. Hareketin ortaya çıktığı günden beri geçirdiği değişim ve dönüşümler, hareketin temel referansları ilk defa bu çalışmada ismi duyulacak ve mensuplarının dışında pek yaygın olmayan hareketin özel arşivleri ve yazılı belgelerinden yararlanılarak incelenmiştir.

Bu nedenle araştırmamız, yalnızca Kubeysiyyat Hareketi’nin tasavvufî fikirlerini ve bu fikirlerin bu tasavvufî yapıyı nasıl şekillendirdiğini incelemekle kalmayıp aynı zamanda Arapça ve Türkçe literatürdeki boşluğu doldurmayı da amaçlamaktadır. Bunun yanında bu araştırma, Kubeysiyyat

7 Hamit Aktürk, “Araçsallaşan Dini Gruplaşmalar ve Dindar Elitist Bir Kadın Hareketi: Kubeysiyyat”, *V. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu: Ortadoğu’da Tarih ve Kimliği Yeniden Okumak*, ed. Viktoriia Demydova vd. (İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, 2019), 371–378.

8 Sara Omar, “al-Qubaysiyyat: Negotiating Female Religious Authority in Damascus”, *The Muslim World* 103 (2013), 347–362.

9 Omar Emadi, “Organisationally Secular: Damascene Islamist Movements and the Syrian Uprising”, *Syria Studies* 8/1 (2016), 347–362.

Hareketi'nin tasavvufî düşünce arka planını merkeze alarak, hareketin sosyal ve siyasî açıdan sınırlayıcı koşullar altında nasıl varlık gösterdiğini, özgün tasavvufî fikirlerinin zaman içinde nasıl şekillendiğini ve dönüştüğünü Kubeysiyat Hareketi'nin tasavvufî düşünce arka planını merkeze alarak bazı sorulara cevap aramaktadır. Bu soruları üç ana başlık altında özetlemek mümkündür: Hareketin kendisini sınırlayıcı sosyal ve siyasî koşullara rağmen, hiyerarşik bir örgütsel yapı içinde var olmayı nasıl başardığı, zaman içinde ne gibi dönüşümler geçirdiği ile özgün tasavvufî fikirlerinin nasıl şekillendiği ve Suriye'deki toplumsal ve siyasî gerçekliğin hareketi nasıl etkilediği ve hareketin bu gerçeklik üzerinde yarattığı etki olarak ifade edilebilir.

1. Kubeysiyyat Hareketinin Doğuşu ve Teşkilat Yapısı

Kubeysiyyat, kelimenin tam anlamıyla kadınlardan oluşan bir tasavvufî davet hareketidir. Bir kadın topluluğu olan bu hareket, erkekleri asla saflarına kabul etmez; daha çok genç, zengin ve eğitimli/kültürlü seçkin kadınları hedefler. Hareket hem fikirlerini hem de teşkilat yapısını kuran Münire Kubeysi'nin (1933–2022) adını taşır.

Münire Kubeysi, davet faaliyetlerine 1960'lı yıllarda, Arap Sosyalist Baas Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra Şam'da başlamıştır. Bu dönemde, belirgin tasavvufî eğilimleri olan bazı gruplara dinî sahnede öncülük etme fırsatı verilmişti. Bu gruplar arasında Şeyh Abdülkerim er-Rifaî'nin Zeyd Cemaati, Şeyh Hasan Habenneke'nin Meydan Cemaati, Şeyh Sâlih Ferrur'un Fetih Cemaati ve Şeyh Ahmed Kaftaru'nun cemaati yer almaktaydı.¹⁰ Bu gruplarda kadının varlığı, erkeklerin yanında ikinci planda yer alıyordu.

Münire Kubeysi, o dönemin en etkili ve yaygın grubu olan Kaftaru Cemaatini tercih etti. Cemaatin lideri, aynı zamanda Suriye'de yaklaşık kırk yıl boyunca baş müftülük görevini yürütmüş olan Şeyh Ahmed Kaftaru'ydu ve Kubeysi'ye özel bir ilgi göstermişti.¹¹ Kubeysi, bu yakınlık sayesinde cemaatin önde gelen isimlerinden biri hâline geldi. Fakat hareket sahip olduğu bu konumu bir müddet sonra kaybetmiştir. Bazı yorumlara göre bunun nedeni, Şeyh Ahmed Kaftaru'nun kızı Vefa Kaftaru ile yaşanan rekabetti.¹²

10 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 22.

11 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 20.

12 Başka bir açıklama ise, Kiftaro'dan uzaklaşmalarını şu şekilde açıklar: "Üye ile şeyh arasındaki ilişki ve bu ilişkinin gerektirdiği aşk ve tutku, bu ancak bir kadın öğretmen aracılığıyla

Kaftaru Cemaatinden ayrıldıktan sonra Münire Kubeyî, Şam'daki ikinci en güçlü topluluk olan Zeyd Cemaatine yöneldi ve Şeyh Abdülkerim er-Rifaî'nin derslerine katılmaya başladı. Rifaî, Şam'da cami merkezli dinî hareketin öncülerinden biri olarak tanınmakta idi.¹³ Bu süreçte Kubeyî, Şam Üniversitesi Fen Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Şeriat Fakültesi'ne kaydolmuştur. Bu eğitimi sayesinde Şam'daki dinî ve akademik çevrelerle temas kurdu; özellikle ileride ayrıntılı olarak ele alacağımız üzere, Muhammed Said Ramazan el-Bûtî ile güçlü bir bağ geliştirmiştir.

Münire Kubeyî, Şam'daki bilinen geleneksel tasavvufî cemaatlerle tanışmasının ardından, kadınlardan oluşan kendi tasavvufî topluluğunu kurmaya karar vermiştir. Bu süreçte diğer cemaatlerle bağlarını koparmayıp; aksine, onlardan doğrudan ya da dolaylı biçimde destek görmüştür.

Buna karşın Kubeysiyyat Hareketi, Suriye'nin diğer şehirlerinde aynı ölçüde kabul görmemiştir. Halep'te, yerel tasavvufî grupların Şam merkezli cemaatlerle olan rekabeti yayılmayı engellemiştir. Dera ve doğu bölgelerinde ise güçlü kabile kimliği nedeniyle, şehirli bir yapıya sahip olan Kubeysiyyat Hareketi benimsenmemiştir. Ayrıca Kubeysiyyat hareketinin, geleneksel Sünnî kimliğine sahip olması, Süveyda bölgesinde Dürzilerin varlığı ve Lazikiyye ve Tartus gibi Suriye sahil bölgelerinde ise alevî yapılanmalar sebebiyle büyümesini engellemiştir. Bununla beraber, her ne kadar adı geçen bölgelere ulaşmamış olsa da Ürdün, Lübnan ve Filistin gibi yerlerde var olabilmişlerdir. Bu genişleme örneklerinden en dikkat çekici olanları şunlardır:

Ürdün'deki Kubeysiye Hareketi: "Tabbâiyat" adıyla bilinen bu yapı, Şamlı varlıklı bir aileye mensup ve Münire Kubeyî'nin takipçilerinden olan Fadia Tabbâ'a'ya nispetle adlandırılmıştır. Tabbâiyat, tıpkı merkezdeki yapı gibi hiyerarşiyi, gizliliği ve siyasetten uzak durmayı benimsemiş, faaliyetlerini özellikle eğitim alanına yoğunlaştırmıştır. Amman, Zerkâ ve diğer bazı şehirlerde İslâmî okullar, dernekler, evler ve camilerde tasavvufî eğitim meclisleri oluşturmuşlardır.¹⁴

gerçekleşebilir, çünkü erkekler aracılığıyla eğitim verildiğinde eğitim eksik kalır." bk. Alhallak, "el-Kubeysiyyat: Mücteme' Dahilü'l-mücteme", 110.

13 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 21.

14 Muhammed Abu Rumman, *Esrarü't-tariki's-sufî: Muvteme'u't-tasavvuf ve'z-Zevaya ve'l-Hadarat fi'l-Ürdün* (Amman: Fridiş Vakfı, 2020), 294.

Fedva'nın Kızları Hareketi: Bu hareket, "Küçük Şam" lakabıyla anılan Nablus şehrinde kurulmuştur. Kurucusu, Münire Kubeyşi ile Şam Üniversitesi'nde İngilizce okurken tanışan ve onun gibi hayatı boyunca evlenmeyen Fedva Hamid'dir. Hareket, "Fedva'nın Kızları" olarak tanınır ve zamanla Filistin'in diğer şehirlerine de ulaşmıştır.¹⁵

Lübnan'daki Kubeyşiye Hareketi: Hareketin Lübnan'da kurulmasında Münire Kubeyşi'ye yakın isimlerden Emira Cibril'in katkısı olsa da hareketin var olmasında esas rolü Sahar Halebî üstlenmiştir. Bu nedenle hareket, Lübnan'da "Saharîyat" ismiyle bilinmektedir.

Kubeysiyyat Hareketi, yalnızca "Biladü'ş-Şam" sınırlı kalmamış, dünyanın birçok şehrine ulaşmıştır. Örneğin, Lübnan'dan Kuveyt'e göç eden Emira Cibril'in kurduğu Beyadirü's-Selam Derneği'ne nispetle, Kuveyt'te "Beyadir Kızları" adlı bir hareket ortaya çıkmıştır. Ayrıca hareket, Mısır'a ve birçok Avrupa ülkesine de ulaşmayı başarmıştır.

Türkiye ise özellikle 2012–2024 yılları arasında Suriye'de yaşanan savaş sonrası meydana gelen göç dalgasıyla birlikte, Kubeysiyyat Hareketi için önemli bir merkez hâline gelmiştir. Özellikle İstanbul'da birçok faaliyet merkezine sahiptir. Bunlar arasında en dikkat çekenlerinden biri, hafızlık, Arapça ve İslâmî ilimler dersleri veren ve Rida el-Atasî tarafından yönetilen "el-Fecrü'l-Bâsim" isimli merkezdir. Bu merkez, Şam'daki ana merkez tarafından özel bir ilgiyle takip edilmekte; cemaatin önde gelen liderlerinden biri olan "Büyük Hacce" her yıl bu merkezi ziyaret ederek faaliyetleri yerinde denetlemektedir.

Hiç şüphe yok ki, herhangi bir tasavvufî hareketin başarılı şekilde büyümesi ve taraftar toplaması, sıkı bir teşkilatlanmanın olduğu bir yapı ve katı bir hiyerarşik düzen olmadan mümkün değildir. Kubeysiyyat Hareketi de tarih boyunca bilinen Nakşibendiyyeye, Halvetiyye, Kadiriyye ve Mevleviyye gibi tarikatların izinden giderek bu prensibi benimsemiştir. Kubeysiyyat Hareketi'nin içyapısı da özünde bu geleneksel tasavvufî sistemlere benzer biçimde teşkilatlanmıştır:

Hacce: Bu sınıf, hareketin en üst tabakasını oluşturur. Hareketin tüm faaliyetlerinden ve genel işleyişinden sorumlu ana idarecilerdir. Bu kadroyu, hareketin kurucusu Münire Kubeyşi ya da onun ardından cemaatin

15 Filistin'deki Kubeysiyyat yapılanması, kadınların eşlerine karşı davranış ve görünüm biçimlerine dair muhafazakâr bir tutum benimseyerek, bu alanda belirli sınırlar çizmektedir. *alarabiya*, "22) قبيسيات فلسطين' ينفين منع التزين للزوج والتعري أمامه" (Ekim 2007).

liderliğini devralan kişiler ile “Hacce” unvanını taşıyan üst düzey liderler meydana getirir. Hacceler, tüm üyelerle değil, yalnızca seçkin ve ileri düzeydeki üyelerle birebir iletişim kurarlar.

Hanımefendiler veya Büyük Teyzeler: Bu sınıf, hareketin ikinci tabakasını oluşturur. Görevleri, alınan kararları sosyal ve eğitim alanlarında fiilen uygulamaktır. Aynı zamanda, büyük şeyh Münire Kubeyşi’ye en yakın konumda bulunan bu grup, yeni takipçiler kazanmak amacıyla çeşitli programlar hazırlamakla da sorumludur.

Mürideler: Hareketin geniş tabanını oluştururlar. Hareketin tüm faaliyetlerinde aktif olarak görev alırlar. Bu sınıf, eğitim halkalarına ayrılmıştır ve her bir halkaya bir hanımefendi başkanlık eder ve eğitimlerini yürütür.

Hareket içindeki hiyerarşik düzen, yalnızca müridelerin bilinçlerinde roller ve statülerle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda müridelerin dış görünüşlerinde ve kıyafetlerinde de net olarak görülmektedir. Bu hassasiyet, hareketin tasavvufi kimliğini yansıtan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bunların başında gelen başörtüsü, yalnızca köklü bir İslâmî sembol olmakla kalmayıp, tasavvufî literatürde de erkekler için kullanılan başlıklarla benzer şekilde öne çıkan bir gelenektir.¹⁶ Kubeysiyyat Hareketi’nin kadınlardan oluşan bir tasavvufi hareket olması dolayısıyla, tasavvufun tarihsel gelenek ve ritüellerini kıyafet konusunda da sürdürmesi son derece doğaldır. Bu yönüyle kıyafet, kendisini çağdaş Şam’daki diğer tasavvufî topluluklarından ayıran temel bir kimlik unsuru haline gelmiştir.

Kubeysiyyat Hareketi’nde başörtüsünün rengi¹⁷, üyenin topluluk içindeki konumunu ve mensup olduğu sınıfı ifade etmektedir. Birinci sınıfı oluşturan “Hacce” veya “Hacceler” siyah renkli örtü takarken, “Hanımefendiler” sınıfına mensup olanlar lacivert veya koyu mavi başörtüsü kullanmaktadır. Üçüncü sınıfta olanlar ise beyaz örtüyü tercih etmektedir. Ancak bu tasavvufî kimliğin inşası yalnızca başörtüsünün rengiyle sınırlı değildir; örtünün bağlanma biçimine ve düğümle sabitlenmesine dair sıkı kurallar getirilmiş, iğne veya toka kullanımı ile yüzü tamamen kapatan peçe veya ferace gibi örtüler de yasaklanmıştır. Ayrıca hareket, başörtüsünün altında “kamta” adı verilen özel bir iç başlık takmayı zorunlu kılmıştır. Kamta, ev ortamında, özel toplantılarda, hatta yalnızca kadınların veya mahrem erkeklerin ve eşlerin bulunduğu ortamlarda dahi çıkarılmazdı.

16 Güldane Gündüzöz, *Tasavvufta Tâc Sembolizmi* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017), 197-205.

17 Gündüzöz, *Tasavvufta Tâc Sembolizmi*, 197-205.

Ancak daha sonraki dönemlerde, bu sıkı kıyafet kurallarında bir miktar gevşeme olmuştur.¹⁸

Giyimin dış kısmına gelince, kadınlar için giyilen “mantoya” dair de belirli kurallar mevcuttur. Manto, ayak bileğiyle diz arasında bir uzunlukta olmalıdır. Kot pantolonun altına giyilmesi yasaktır; bunun yerine etek giymek zorunludur. Ayrıca, cemaat üyelerinin evde, kadınlar arasında veya yakın aile üleriyle eşlerin bulunduğu ortamlarda pijama giymeleri yasaktır. Ancak bu kısıtlama zamanla hafifletilmiştir.

Tasavvufî bir hareketin yapısının tamamlanabilmesi için her tarikata özgü sembolik bir mekân fikrinin varlığı zorunludur. Tarihsel olarak tekkeler veya zaviyeler, tasavvufî yollar için önemli sembolik mekânlar olarak kabul edilmiştir. Ancak çağdaş Şam’daki tasavvufî cemaatler, bu tarihî sembolizmi genellikle vakıf binaları, camiler veya eğitim merkezleriyle ikame etmektedir.

Kubeysiyyat Hareketi ise, benimsediği sıkı gizlilik ilkesi—ki bu, otoriter siyasal rejimin baskısından kaynaklanan bir önlemdi—ve sabit bir mekâna bağlı kalmaksızın toplumsal alana yayılma arzusu nedeniyle, bir tekkeye ya da eğitim merkezine bağlı kalmamıştır. Bunun yerine, hareket mensupları arasındaki toplantılar, Hacce sınıfına mensup kadınların veya harekete yakın bazı üyelerin evlerinde gerçekleştirilmiştir.

Hareket, kamuoyuna açık bir toplumsal aktör hâline ancak 2005 yılında dönüşebilmiştir.¹⁹ Bu değişim, dönemin tanınmış din âlimlerinden Dr. Muhammed Said Ramazan el-Bûtî ile milletvekili Muhammed Habash’ın girişimleri sayesinde gerçekleşmiş; böylece harekete camilerde ve özel eğitim kurumlarında faaliyet gösterme izni verilmiştir.

2. Kubeysiyyat Hareketi’nde Tasavvufî Kimlik ve Değerlerin Dönüşümü

Her tasavvuf yolu veya cemaati, fikirsel ilkeleri ve manevî değerleriyle var olur. Bu nedenle Kubeysiyyat Hareketi’nin kendine özgü bir tasavvufî kimlik geliştirmesi son derece doğaldır. Bu kimliğin izlerini, cemaatin düşünsel çerçevesini ve manevî değerlerini şekillendiren figürlerin çabaları üzerinden takip etmek mümkündür. Bu süreç aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

18 el-Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü’l-fikriyye ve’l-Mevakifü’s-sülukiyye*, 44.

19 el-Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü’l-fikriyye ve’l-Mevakifü’s-sülukiyye*, 52.

2.1. Münire Kubeyşî ve Hareketin Tasavvufî Temelleri

Münire Kubeyşî, hareketin kurucusu ve yarım asır boyunca onun itibarını yücelten ilk lideridir. Kendisi, hareketin önde gelen sembollerinden biri olarak “Hacceler Konseyi”nin başkanlığını yürütmüş ve üyeleri üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Başlangıçlar bir yapının özünü belirlediğinden, Kubeyşî'nin düşünce dünyası, fikirleri ve hayat tecrübesi cemaatin kimliğini ve ilerleyen dönemdeki yönelimlerini belirleyici bir rol oynamıştır. Münire Kubeyşî, Şam tasavvufu temelinde aşağıdaki tasavvufî akımlardan ilham almıştır:

İlk olarak Kubeyşî, ruhani yolculuğuna, Kaftaru'nun Nakşibendiyye tarikatına bağlı olarak başlamış ve bu tarikat onun üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Bu tarikat, yalnızca hareketin teşkilatlanmasını değil, aynı zamanda Münire Kubeyşî'nin ruhanî kişiliği ve Kaftaru ile olan ilişkisini de şekillendirmiştir. Bunun örneği olarak, “2004 yılında Şam'daki Darüşşifa Hastanesi'nde Kaftaru'nun cenazesine baş başa kalmayı talep etmiş ve iki saat boyunca ağlayarak yanında kalmıştır”.²⁰ Kubeyşî, Nakşibendiyyeye tarikatının ilkelerini ve ritüellerini, Şam'daki Kaftaru'nun temsil ettiği şekilde benimsemiştir²¹ ve bu ritüeller, cemaatinin üyeleri tarafından uygulanmıştır.

İkincisi ise, Münire el-Kubeyşî'nin Şeyh Abdülkerim er-Rifaî'nin meclislerine katılarak edindiği ilmî-tasavvufî meşreptir. Zira “Zeyd Cemaati, geleneksel tasavvufî tarikatlarla İhvan-ı Müslimin arasında orta bir yoldu; amacı ise bireyleri dinî ve manevî bilgi açısından geliştirmek ve onlara bir miktar sosyal ve siyasî düşünce kazandırmaktı.”²² Münire el-Kubeyşî sadece Zeyd Cemaati'nin idari ve yapısal yöntemlerine hayran kalmakla kalmadı, aynı zamanda eğitimel tasavvufî projesinde onların tasavvufî zikir ve virdlerini de benimsedi. Nitekim, “salatü'n-nariyye” duası²³ ve

20 Alhallak, “el-Kubeysiyyat: Mücteme' Dahilü'l-mücteme”, 110.

21 Aktürk, “Araçsallaşan Dini Gruplaşmalar”, 376; Emadi, “Organisationally Secular: Damascus Islamist Movements and the Syrian Uprising”, 71.

22 Thomas Perrier, *ed-Din ve'd-Devle fî Suriye: Ulemaü's-Sünne mine'l-İnkılab ile's-Sevra*, çev. Ubeida Aamer (Kuveyt: Nuhud Araştırma ve Yayın Merkezi, 2023), 103.

23 Şunu söyle: “Allah'ım, eksiksiz bir dua ve tam bir selam ile sıkıntılarını çözen, kederleri gideren, istekleri yerine getiren, güzel sonlar getiren, yağmurun yüzüyle yağdığı, Peygamberimiz Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat ve selamlar olsun.” el-Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzürü'l-fikriyye ve'l-Mevakifüs-sülukiyye*, 61.

Zeyd Cemaatinin uyguladığı diğer tasavvufî zikirler, Kubeyisî Hareketi tarafından birinci ve ikinci seviyeyi aşan üyelerine zorunlu kılınmıştır.

Üçüncü olarak, Kubeyisî'nin akademik tasavvuf anlayışı, Şam'daki Şeriat Fakültesi'nde eğitim gördüğü dönemde, özellikle de Dr. Muhammed Said Ramazan el-Bûî'den aldığı derslerle şekillenmiştir. Bûî, Kubeyisiyyat Hareketi'ne özel bir ilgi göstermiş, hareketin sadece dinî yönüyle değil, aynı zamanda sosyal ve siyasî alanda savunulmasında da aktif olmuştur.²⁴

Bu dönemde, Kubeyisiyyat'ın tasavvufî fikirleri, Şam'ın geleneksel tasavvuf akımlarının fikirlerinden fazla bir sapma göstermemiştir. Çünkü Suriye devletinin sosyo-kültürel yapısı, şeyhlik ve dinî faaliyetlerin derinlemesine yerleştiği bir toplumdur.²⁵ Bu bağlamda, Münire Kubeyisî, şeyhlerinden ve hocalarından aldığı fikirleri birleştirerek cemaatinin özel ritüellerini kurmuş ve ruhanî kimliğini şekillendirmiştir. Bu kimlik, Şam toplumunun kolektif bilincinde yer etmiş ve cemaatin Şam'daki kadınları da tıpkı erkekler gibi, bu tasavvufî akımların etkisiyle yoğrulmuş ve sosyal ve dinî değerlerle şekillendirilmiştir.

2.2. Hanan el-Şahbender ve Kubeyisiyyat Tasavvufunun Tarihsel Kökenleri

Kuruluşunun ilk dönemlerinde Kubeyisiyyat Hareketi, üyelerinin ruhanî terbiyesi ve dinî bilinçlerinin inşasında teorik ve pratik sistemini oluştururken, çağdaş büyük âlimlerin fıkıh, hadis, akaid ve diğer ilim dallarındaki temel eserlerine dayanıyordu. Bunlar arasında daha önce adı geçen *Kübrâ'l-Yakînâtü'l-Kevniyye ve Fikhü's-Sîre*, Abdurrahman Habenneke el-Meydânî'nin *İslami Akidenin Temelleri*, Halid Muhammed Halid'in *Resulün Etrafındaki Adamlar*, Ebu'l-Hasen en-Nedvî'nin *Fikir ve Davet Adamları* gibi kitaplar vardı. Ancak Kubeyisiyyat deneyimi olgunlaşıp, cemaat yapısı geliştikçe ve nüfuzu ile yaygınlığı arttıkça, cemaat kendi bilgi kaynaklarını üretme ihtiyacı hissetmeye başlamıştır. Bu, cemaatin bazı kadın yazarlarının fıkıh ve akaid gibi alanlarda kaleme aldıkları eserlerle giderilmeye çalışılmıştır. Bunlar arasında şunlar sayılabilir: Hacce Dürriyye el-Îta'nın *Şafî Mezhebine Göre İbadet Fıkhı*, Neceh Halebi'nin *Hanefî Mezhebine Göre İbadet Fıkhı*, Suad Zerzur'un *Hanbelî Mezhebine*

²⁴ el-Musa, *el-Kubeyisiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 52.

²⁵ Suwailemi – Kedro, *el-Haklû'n-nisâi ed-Dînî es-Surî*, 60.

Göre İbadet Fıkhı, Kevkeb Ubeyd'in *Malikî Mezhebine Göre İbadet Fıkhı*, Suad Meyber'in *Kitap ve Sünnete Göre Tevhid Akidesi*, Semira Zayed'in *Siyer-i Nebi ve Muhtasarı*, Esmâ Tabbâ'nın *Nübüvvet Yörüngesindeki Yıldızlar* ve daha birçok eser.

Kubeysiyyat Hareketi'nin tasavvufî kaynaklarla olan ilişkisi, fıkhı, akaid ve hadis gibi İslâmî ilimlerle olan ilişkisine benzer bir nitelik taşır. Kuruluş döneminde, özellikle Nakşibendiyye tarikatına ait olan ve derslerde sözlü olarak aktarılan tasavvufî metinlerine dayanmaktaydılar. Ancak cemaat geliştikçe, fikirlerini daha köklü ve ruhani olarak derinleştirmek için kendi tasavvufî perspektiflerinin tarihsel temellerini sağlamlaştırma ihtiyacı doğdu. Bu alandaki en önemli kırılma noktası, Hacce Hanan el-Şahbender'in eserleriyle gerçekleşti. Zira daha önce başkalarının kitaplarına dayanırken, artık kendi tasavvufî bilgi üretimlerine yöneldiler. Bu dönüşümün en açık ifadesi, *et-Terbiyetü'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendiyye* isimli eser ve daha sonra onun daha kısa ve öz hali olarak düzenlenip basılan *el-Veciz fi't-Terbiyeti'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendiyye* olan kitabıydı. Bu kitapta “bilgiler aynıdır, sadece tekrarlar ve ayrıntılar çıkarılmıştır.”²⁶ el-Şahbender, hareketin kurucusu Münire el-Kubeysi tarafından bu alandan sorumlu tutulmuş en önde gelen tasavvufî şahsiyet olarak öne çıkıyordu; tıpkı fıkıh, akaid ve siyer gibi alanlara diğer kadın yetkililerin atanması gibi.

Bu yeni dönüşümle birlikte Kubeysiyyat Hareketi, Nakşibendiyye tarikatının mirasının fikrî bir devamı olarak tarihsel tasavvufî kimliğini açıkça belirledi. Nakşibendiyye'nin, “insanlarla İslam'ı sevgi ve yüksek bir edep diliyle konuşan, Müslümanların ve İslam'ın birliğini (terbiye) ve nüfuz sahipleriyle iyi ilişki ve sevgi yoluyla yeniden sağlayacak nesiller yetiştirmeyi amaçlayan” bir yol olduğunu benimsediler.²⁷

el-Şahbender'in kitabındaki Nakşibendiyyeye tasavvufunun tarihsel temellendirmesi, yalnızca Şeyh Muhammed Bahâeddin Nakşibend'den başlayarak, Şam'daki şeyhleri Ahmed Kaftaru'ya (1912-2004) kadar olan dönemdeki 38 altın silsile şeyhinin yaşamlarını, ilimlerini, eserlerini, yolculuklarını, kerametlerini ve sözlerini anlatmakla kalmamakta, tasavvufun

²⁶ Hanan el-Şahbender, *el-Veciz fi't-Terbiyeti'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendiyyeye* (b.y.: y.y., 2021), 11.

²⁷ Şahbender, *el-Veciz fi't-Terbiyeti'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendiyyeye*, 11.

tarihini, gelişim aşamalarını, hayattaki yerini ve Nakşibendiyyeye tari-katının sunduğu eğitim yöntemini anlatmaktadır.²⁸

Bu sufi hareketinin düşüncesinin tarihsel kökleri, Gazzâlî, Nedvî, Bûtî ve Nakşibendî şeyhlerinin temsil ettiği ve şeriata bağlı ahlakî ve terbevî bir Sufizm biçimiyle sınırlı olmayan seçici bir karaktere sahip durumundadır. Aynı zamanda bu grubun karşı çıktığı ve başında da felsefî tasavvufun reddedilen bir şey olduğu, şayet tahsil edilse bile İslâm'a muhalif olduğu gerekçesiyle cevap vermek gerektiği için tahsil edilmesinin olduğu fikirle-rine de işaret etmek gerekmektedir. Ayrıca, hulûl, ittihad gibi teorik-fel-sefî tasavvufî fikirleri de reddetmekte ve tasavvufa yönelik inziva, pasiflik, siyasî otoriteye bağlılık ve ümmetin düşmanlarına karşı pasif kalma gibi ithamlara karşı da durmaktadırlar.²⁹ Kubeysiyyat Hareketi'nin cemaat ya-pısı kadınlardan oluştuğundan, tarihsel tasavvufî düşünsel kimliklerini belirledikten sonra, tasavvufî aidiyetleri çerçevesinde cinsiyet kimlikle-rini de tanımlamaları doğal olmuştur. Tasavvuf tarihinde "kadınların velâyetinin caiz olup olmadığı veya kerametlerinin olup olmayacağı" gibi tartışmalara yer verilmediği gibi, kadının ruhanî olarak insanın ulaşabi-leceği en yüksek seviyeye ulaşmasını engelleyen bir şey olmadığını ileri sürmüşlerdir.³⁰ Hanan el-Şahbender, Kubeysiyyat Hareketi'nin tasavvufî kadın kimliğinin meşruiyetini, kadınların tasavvuf tarihindeki konum-larını ve sembolik rollerini tarihî delillerle vurgulamıştır. Aynı zaman-da, toplumda tasavvufî değerlere dayalı eğitimi pekiştirmek için çağdaş dönemde bu kadınlara duyulan ihtiyacı da ortaya koymuştur. Ona göre, "ilim ve ruh bakımından iki kanatlı davetçiler yetiştirmek, sağlıklı kalp, sağlıklı akıl ve İslâmî bir davranış inşa etmek gerekir. Ancak bu durum-da İslâmî hayat yeniden ortaya çıkabilir. Kadın ise, bu alanda erkekten daha yetkin olabilir. Zira kendisi toplumun yarısı olup, diğer yarısını ise yetiştirmektedir. Öyleyse kadın tüm toplum gibidir."³¹

28 Şahbender, *el-Vecîz fi't-Terbiyeti'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendiyyeye*, 10-20.

29 Şahbender, *el-Vecîz fi't-Terbiyeti'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendiyyeye*, 82.

30 Şahbender, *el-Vecîz fi't-Terbiyeti'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendiyyeye*, 80.

31 Şahbender, *el-Vecîz fi't-Terbiyeti'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendiyyeye*, 49.

2.3. Farah el-Ahras ve Kubeysiyyatın Tasavvufî Kimliğinin Tamamlanması

Hanan el-Şahbender, Farah el-Ahras'ın yazıları ortaya çıkıp hareketin tasavvufî alanının inşasında etkin bir rol üstlenene kadar Hacerler Meclisi üyesi olarak cemaatin tasavvufî/manevî alandaki bilgi üretiminde tek yetkili isim olarak kalmaya devam etmiştir.³² Doğrusu Ahras'ın yazılarıyla, Kubeysiyyat'ın özgün tasavvufî kimliğinin inşasında kalıcı bir adım atılmıştır. Bu süreçte, “*Nuru'l-Ârifin ve Delîlü's-Sâlikîn*” adlı eser (üç cilt ve 1100 sayfadan fazla) topluluğun manevî yapısını bağımsız bir şekilde kurmasına önemli katkı sağlamıştır. Bu eser, Kubeysiyyat Hareketi'nin önceki iki aşaması olan tasavvufî temellerin atılması (Münîre el-Kubey-sî) ve tarihsel tasavvufa dayanak sağlanması (Hacce Hanân Şahbender) evrelerinin ötesine geçişin bir göstergesidir. Aynı zamanda bu eser, hareketin zamanla güçlenen toplumsal etkisinin, Suriye Devrimi'nin getirdiği siyasî ve toplumsal zorluklara rağmen olgunlaştığını ve kendi tasavvufî kimliğini bulmaya başladığını göstermektedir.

Tarihsel olarak tarikatlarda eğitim, genellikle bilgi sisteminin bir unsuru, ona bağlı ve ondan türeyen bir sonuç olarak görülmüşse de Kubeysiyyat Hareketi, eğitimi çağdaş tasavvufî deneyimlerinin hem yöntemi hem de nihai amacı hâline getirmiştir. Kuruluş döneminde, Münîre el-Kubey-sî'nin ev sohbetlerinde tasavvufî değerler sözlü olarak aktarılmakta yahut Nakşibendiyyeye tarikatının üstatlarından ders almanın bir ön aşaması olarak yer bulmaktayken; Farah el-Ahras ile birlikte tasavvufî eğitimin kimliği netleşmiş, temel unsurları belirginleşmiştir. Bu kimlik, geleneksel tasavvufî değerleri modern eğitim yöntemleriyle birleştirmekte ve şu şekilde tanımlanmaktadır: “Bu ilahî terbiye yöntemini benimsemekle birlikte, çağdaş eğitim araç ve yöntemlerinden de yararlanmak; zaman ve mekânın değişimleriyle gelen ihtiyaçlara cevap vermek; ancak tüm

32 Çok araştırmamıza rağmen, Farah el-Ahras'ın kimliği ve konumuyla ilgili kesin bir sonuç elde edemedik. Belki de adı hareketle alınmış bir isimdir; bu, cemaate özgü bir gelenektir. Bu yüzden Farah el-Ahras'ın Hanan el-Şahbender ile aynı kişi olduğuna inanıyoruz. Buna kanıtımız, ilk ve ikinci kişiliklerin yazılarındaki dil kimliğinin aynılığıdır. Bu, Farah el-Ahras ile birlikte tasavvufî düşüncelerin yeni bir seviyeye doğru evrilmesiyle birlikte olsa da, yazar kendisi tarafından bunun açıklanmadığı sürece onları bağımsız birer karakter olarak ele aldık.

bunları yaparken bu ilahî yöntemin genel ilkeleri ve ana esaslarından sapmamak suretiyle, cömert ve sâlih insanı yetiştirmek.³³

Farah el-Ahras'a göre bu hedefe ulaşmak için, cemaatin tasavvufî-manevî çerçevesini iki temel üzerine oturtulmalıdır.

Bunların ilki genel eğitimidir: Bu çerçevede, Farah el-Ahras tasavvufî eğitim projesinin temelini, "genel eğitim araştırmaları" başlığı altında uzun ve geleneksel pedagojik girişlerle atmıştır. Bu bölümde, eğitim kavramının anlamını, önemini ve düşünsel, sosyal, bilimsel ve ibadete dayalı temellerini detaylı bir şekilde ele almış; ayrıca kişisel, ekonomik, ahlâkî ve diğer eğitim amaçlarına da değinmiştir. Tüm bu yönleri açıklarken, eğitimi İslâmî anlamıyla yorumlamaya özellikle özen göstermiştir. Eğitim alanlarını anlatırken, genel ve İslâmî eğitim anlayışı çerçevesinde, fiziksel, duygusal, ruhsal, psikolojik, ahlâkî, sosyal ve estetik eğitim de dâhil olmak üzere insanı kapsayan bütün yönleri ele almıştır.³⁴

Eğitimin unsurları da yazarın projesinde özel bir öneme sahiptir. Mürebbi, yani eğitici figürü, onun kişiliği ve niteliklerinden başlayarak eğitilen kişinin durumunun incelenmesi, tanınma yöntemleri ve kişilik tipleri ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Çocukluktan yetişkinliğe kadar her yaş evresi için pedagojik yöntemler detaylandırılmıştır. İslâmî manevî yöntem ve onun çağdaş, çeşitli araçları özel bir önem taşımış; telkin, örnek olma, ezberletme, rehberlik, öğüt verme, teşvik etme ve sakındırma gibi yöntemler ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Ayrıca, alışkanlık yoluyla eğitim, oyunla eğitim, olay temelli eğitim ve gözlem yoluyla eğitim gibi tekniklere de yer verilmiştir. Okul, sosyal etkinlikler, medya ve iletişim araçları, camiler ve genel olarak toplumdaki çeşitli faaliyetler de bu eğitim sürecinin araçları arasında sayılmıştır.

İkincisi de özel bir pedagojik aşamadır. Bu aşama, Ahras'ın ruhanî projesinin özü ve hedefidir; ışık yolunda ilerleyen tüm üyeler için bir rehber niteliğindedir. Yazar, bu yolu eğitimsel bir seyrü sülûk şeklinde tanımlamış ve aşamalarını İslam, ardından iman ve nihayet ihsan olarak belirlemiştir. Bu aşamalar şu şekilde düzenlenmiştir:

2.3.1. İslam Aşaması

Dinî literatürde "fıkıh" veya tasavvufî ifadesiyle "zâhir ilmi" olarak bilinen bu aşamada, sâlik (tasavvuf yolcusu), ibadetler, muamelat (toplumsal

33 Farah el-Ahras, *Nurü'l-Arifin ve Delilü's-Salikîn* (b.y.: y.y., 2017), 1/8.

34 Detaylı bilgi için bk. Farah el-Ahras, *Nurü'l-Arifin ve Delilü's-Salikîn*, 1/55-113.

ilişkiler), hudutlar (dinî sınırlar) ve benzeri dinî ilimleri öğrenir. “Bu aşama, sâlik için seyrü sülûkun eşiği ve temel safhasıdır. Hem fikrî hem de ruhî açıdan, ayrıca sâlih kimselerle bağ kurma ve onların dostluğunu kazanma bakımından hayatında büyük bir öneme sahiptir. Sâlik bu aşamada ne kadar olgunlaşırsa, seyrü sülûka olan hazırlığı da o kadar nitelikli olur; hatta Allah’a vuslatı daha kısa sürede gerçekleştirir ve yürüyüşü daha az zahmetli bir amel hâline gelir.”³⁵ Bu, sâlikin ancak kendisini eğiten, yol gösteren ve terbiye eden bir müşid ile sevgi bağı kurmasıyla başarabileceği bir aşamadır. Bu terbiye süreci; bireysel ve toplu buluşmalar, cami dersleri, Kur’an-ı Kerim okumaları, seferler, teravîh namazları, halvete çekilmeler, dergiler ve kitaplar gibi çeşitli araçlarla gerçekleşir. Önerilen süre, sâlikin bu aşamanın gereklerini yerine getirebilmesi için “yaklaşık bir ya da en fazla iki yıl kadardır; fakat bu sürenin bir yıldan az olmaması gerekir ki, sâlik İslam’ın rükünlerini ve ibadetlerini yeterince öğrenebilsin.”³⁶

Bu sürecin sonunda sâlik, zihinsel ve ruhsal yeteneklerinin yeterliliği ve daha da önemlisi müşidinin onayı gibi esaslar çerçevesinde seçkinleşmeye (istifâ) ulaşır. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu aşamadaki her sâlik bir sonraki aşamaya, yani iman merhalesine geçemez. Kimileri, yürüyüşe devam etmesini sağlayacak yetenek ve imkânlarla sahip olup iman aşamasına yükselir. Kimileri ise, sâlih biri olup İslam’ın öğretilerini uygulasa da yetenekleri ya da imkânları ya hiç yoktur ya da sınırlıdır; bu yüzden İslam aşamasından sonra yürüyüşe devam etmesi mümkün değildir. Öte yandan, bu aşamanın hedeflerine ulaşamayan son grup ise, eksiklerini telafi ederse kendisine ikinci bir şans verilebilir. Her hâlükârda müşid, terbiye yöntemindeki eksiklikten ya da yeterli deneyimin bulunmamasından kaynaklanıyor olabilen bu yetersiz seviyenin nedenini araştırmalı ve tatmin edici olmayan bu sonuçların önüne geçebilmek için gerekli tedbirler alınmalıdır.³⁷

2.3.2. İman Aşaması

Tıpkı İslam aşamasının, geleneksel anlamıyla sadece fikhî bir aşama olmasının ötesinde, tasavvufî bir eğilimle şekillendiği gibi, Farah Ahras da iman aşamasına özgü bir tasavvufî ruh anlayışı kazandırmıştır. Başka bir deyişle, “İslam aşamasında dinin dışsal yönüne odaklanırken, iman aşamasında kalp ve ruhsal yönüne, yani gerçek özüne odaklanılır” ve bu

³⁵ Ahras, *Nurü'l-Arifîn ve Delilü's-Salikîn*, 1/313.

³⁶ Ahras, *Nurü'l-Arifîn ve Delilü's-Salikîn*, 1/313.

³⁷ Ahras, *Nurü'l-Arifîn ve Delilü's-Salikîn*, 1/362.

iki aşama arasındaki fark, bilgi ile bilgelik ya da şekil ile hakikat arasındaki farktır.³⁸ Bu bağlamda, iman sadece teorik bir inanç aşaması değil, ruhsal ve eğitimsel bir süreçtir. “İman, dinin özü ve kalbidir ve yalnızca akıl yoluyla inanç sabırla sürdürülemez; eylemler Allah’a samimi bir şekilde yöneltilmedikçe kabul edilmez ve bireyse, toplumsal ve ümmet düzeyinde doğru bir şekilde arınmayan bir nefis, Allah’a yakınlaşmakta başarılı olamaz.”³⁹ Zira ümmet ancak gerçek bir iman terbiyesinden sonra çöküşten kalkar, zayıflıktan güçlenir ve gerilemeden yükselişe geçebilir.⁴⁰

Bu terbiye, fert ve toplumun inşası için ümmetin pratik ruhunu harekete geçirir. Bu yüzden “iman aşaması, tezkiye (nefsin arındırılması) ile ilgilidir ve bu aşamada esas olarak pratik, zevkî (tecrübî) yön ön plandadır, teorik ve ilmî yön değil. Yani, İslâmî ilimlerin öğrenilmesindeki amaç, uygulama ve hayata geçirmektir.”⁴¹ Bu aşamada, kalp bir eğitim merkezi olarak kabul edilir. Ahras, kalbin çeşitli durumlarını tanımlar: ölü kalp, hasta kalp ve sağlıklı kalp. Sağlıklı kalp ise doğru bir bakış açısı, yüksek sezgi, keramet, ilham ve keşif gibi manevî özellikleri barındırır. Kalbin korunması ve manevî hastalıkların tedavi edilmesi önemlidir.

Farah Ahras, geleneksel sūfî literatürüne dayanarak salıkların geçmesi gereken manevi aşamaları tanımlar. Bunlar arasında tevhid (Allah’ın birliği), ibadet, inanç, tövbe, korku, ümit, azim, sabır, takva, şükür ve Allah’a olan sevgi yer alır. Bu aşamalar, kişi için pratikte önemli olan değerlerin şekillenmesini sağlar. Yolun temelleri ise sadakat, kardeşlik, sevgi, zikir ve diğer manevi sorumluluklardır.

Zaman açısından, iman eğitimi genellikle bir yıl kadar sürer. Ancak her bireyin bu süreci farklı hızda geçirebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Eğitim süreci, salikin kişisel çabalarına, sabrına ve Allah’ın yardımına bağlıdır.⁴² Ayrıca eğitmenlerin rehberliği, manevi ve entelektüel destek, yolculuğu destekleyecek faktörlerdir.

Nasıl ki seçkinleşme (iştifâ) İslam aşamasının sonunda, bir üst aşamaya geçiş sürecini düzenleyen ölçütlere göre gerçekleşiyorsa, aynı durum iman aşamasında da geçerlidir. Bu aşamada da seçkinleşme süreci, davranışların

38 Ahras, *Nurü'l-Arifin ve Delilü's-Salikin*, 2/9.

39 Ahras, *Nurü'l-Arifin ve Delilü's-Salikin*, 2/10.

40 Ahras, *Nurü'l-Arifin ve Delilü's-Salikin*, 2/11.

41 Ahras, *Nurü'l-Arifin ve Delilü's-Salikin*, 2/22.

42 Ahras, *Nurü'l-Arifin ve Delilü's-Salikin*, 2/22.

derin bir imanla ve şeyhe ve “Allah için kardeşlere” tam bir bağlılıkla, eksiksiz bir itaat, disiplin, maddi ve manevi fedakârlıkla ve davet çalışmalarına katılımla uyumlu olmasını gerektirir. İman aşamasının nihai sonucunda, kişi “ilimde, olgunlukta, nefsini tanımada ve tezkiye etmede belli bir seviyeye ulaşmış, şeyhiyle güçlü bir bağ kurduğunda, kendisine irşad derecesi⁴³ verilir.⁴⁴

2.3.3. İhsan Aşaması

Bu, Farah el-Ahras’ın Kubeysiyyat Hareketi için çizdiği tasavvufi eğitim yolunun son aşamasıdır. İslam ve iman aşamalarındaki uzun bir tezkiye sürecinin ardından, üye Allah’ın himayesi ve koruması altındaki ihsan mertebesine ulaşır. İhsan, “terbiye yolunun ulaşılmak istenen gayesi olan bir davranış seviyesidir” ve ona ulaşmak, Allah’a gidişin zirvesini oluşturur. Kapalı daha anlaşılır ifade edilmelidir. İhsan, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadisinde şöyle ifade edilir: “Allah’ı görüyormuş gibi ibadet et. Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da, O seni görüyor.”⁴⁵ Bu davranış seviyesine ancak az sayıda üye ulaşabilir. Bunlar “ruhsal olgunluğa ulaşan ve şühûd ve murâkebe makamına yükselen ve üretken, verimli ve itkân ile çalışmaya geçenlerdir.”⁴⁶ Bu, her üyenin ruhî eğitim yolunda ulaşacağı bir seviye değildir, ancak İslâmî şahsiyetinde “bilim, kültür, ibadet, Allah’a yakınlık, ahlak, davranış, ve çalışma, Müslüman evi kurma ve çocuk yetiştirme gibi en yüksek olgunluk ve kemal derecelerinin bir araya geldiği bir kişilik” söz konusu olursa mümkündür.⁴⁷

İhsan makamı, tasavvuf yolunun en yüksek basamağı olduğundan, birçok olgunluğun gerçekleşmesi gerekir. Bunların ilki davetçi kişiliğidir. Bu, kalbin korunmasıyla ruhsal bir hazırlık, ilmî düşünme alışkanlığı edinme ve sâlih kişilerle arkadaşlık yapma gibi entelektüel ve kültürel bir hazırlık gerektirir. Ayrıca İslâmî, tarihî, edebî, insanî ve bilimsel gibi farklı bilgiler edinmek, davet alanında pratik hazırlık yapmak ve bu alanda eğitim almak, üyenin ruhsal kişiliğini tamamlamak için gereklidir. İkincisi, İslâmî bilimler veya evrensel bilimler ve diller alanında uzmanlaşmaktır. Ayrıca, bu alanlarda yazma ve bilgi üretimi de gereklidir. Üçüncüsü, bir meslek dalında uzmanlaşmak ve bu mesleği en iyi şekilde

43 Bu mertebeye çıkan, kendisi dışındakilere fikhî ve ahlaki irşatta bulunma yetkisine sahip olur. bk. Ahras, *Nurü'l-Arifîn ve Delilü's-Salikîn*, 3/80-118.

44 Ahras, *Nurü'l-Arifîn ve Delilü's-Salikîn*, 3/265.

45 Ahras, *Nurü'l-Arifîn ve Delilü's-Salikîn*, 3/270.

46 Ahras, *Nurü'l-Arifîn ve Delilü's-Salikîn*, 3/271.

47 Ahras, *Nurü'l-Arifîn ve Delilü's-Salikîn*, 3/278.

icra etmek, aynı zamanda yüksek ahlaki değerleri benimsemek ve ruhsal bir yüksekliğe ulaşmaktır.⁴⁸

Kubeysiyyat Hareketi'nin tasavvuf anlayışı, hayatın her yönüyle iç içe geçmiş pratik bir eğitim tasavvufudur. İhsan mertebesi gerçek hayatta etik bir davranış biçimi olarak tezahür eder. Bunun yanı sıra üye, ibadet hayatında yüksek takva seviyesine ve sürekli Allah'ı gözetme (murâkabe) derecelerine ulaşır; nihayetinde ise ilahî kulluk mertebesine veya davet görevini ifa edebilecek manevî zirveye erişir.⁴⁹

3. Sosyal ve Siyasi Etki

Kubeysiyyat Hareketi'nin tasavvufî fikirleri geniş çapta tartışılmış ve eleştirilmiş olsa da onların sosyal gerçeklik üzerindeki etkileri ve Suriye'deki iktidarla olan ilişkileri, özellikle yirmi birinci yüzyılın başlarında hareketin gizlilikten açıklığa geçişiyle birlikte daha karmaşık bir hâl almıştır. Cemaatin 1960'lı yılların ortasında doğuşundan bugüne kadar uzanan süreçteki siyasî ilişkileri ve özellikle Suriye devrimine karşı tutumları, bu karmaşıklığı daha da derinleştirmiştir. Bu bölümde, Kubeysiyyat Hareketi'nin kamusal alanla olan ilişkisini, siyaseti ve toplumu kapsayacak şekilde ele alacağız.

3.1. Kubeysiyyat ve Siyaset

Tasavvuf ile siyaset arasındaki ilişki meselesi, tasavvufî düşüncenin farklı evrelerini inceleyen araştırmacılar için en karmaşık sorunlardan biri olmuştur. Özellikle Suriye gibi, onlarca yıl boyunca diktatöryal bir rejimin hüküm sürdüğü bir ülkede; bu rejim halkını otoritesine boyun eğdirmek için hem sert yöntemleri hem de yumuşak güç unsurlarını seferber etmiştir. Böyle bir ortamda ister tasavvufî ister başka türden olsun, hiçbir siyasî, sosyal ya da dinî hareket, iktidara sadakat ve itaati sunmadan veya iktidarla karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan bir bağ kurmadan gelişemezdi. Kubeysiyyat Hareketi de iki tür biat anlayışını benimsemiştir: İlki, yöneticilere karşı "genel durumlarda itaat ve sadakat" üzerine siyasî bir

48 Ahras, *Nurü'l-Arifin ve Delilü's-Salikîn*, 3/286.

49 Ahras, *Nurü'l-Arifin ve Delilü's-Salikîn*, 3/377.

biat; ikincisi ise, tarikata mensup olanların -yol ehli arasında ahit olarak adlandırılan- şeyhe yönelik manevî biatidir.⁵⁰

Kubeysiyyat Hareketi, tasavvufî davet faaliyetlerine geçen yüzyılın 1960'lı yıllarının ortalarında, yani Arap Sosyalist Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte başlamıştır. Hareket, kuruluşundan bu yana faaliyetlerini sürdürmüştü; gelişimi, nüfuzunun genişlemesi ve etkinlikleri tamamen Esad rejimi (baba ve oğul) altında gerçekleşmiştir. Hareketin tarihini iki temel döneme ayırmak mümkündür:

3.1.1. Gizlilik Dönemi

Bu dönem, hareketin doğuşundan iki binli yılların başına kadar, yani Hafız Esed'in iktidarda olduğu tüm dönemi kapsar. Bu süreçte, grup davet faaliyetlerini ve sohbet meclislerini şeyh annelerinin ve üyelerin evlerinde başlattı. Hareket bu dönemde kök salmış, teşkilatlanması güçlenmiş ve sadece Suriye'de değil, komşu ya da uzak birçok ülkede de toplumsal etkisini artırmıştır.

Şam merkezli diğer tasavvufî cemaatler gibi, Kubeysiyyat Hareketi de ilkelerinin, ritüellerinin ve düşüncelerinin kesinlikle siyasetten uzak olduğunu ilan etti.⁵¹ Evlerde düzenlenen meclislerde siyasî herhangi bir konunun tartışılmasına izin verilmez, mensupları siyasetten uzak durmaları konusunda sık sık uyarılırdı. Hareket, sürekli olarak “siyasete yaklaşmama” fikrini hem öğrencilere hem de onların ailelerine telkin etmeye özen gösterirdi. Elbette bu mesajlar, faaliyetlerini sessizce genişleten bu hareketi dikkatle izleyen rejimin güvenlik organlarına da ulaşmıştı.⁵²

Siyasi iktidarın bu sessiz rızası ya da en azından tepkisizliği, hareketin apolitik duruşunun sağladığı bazı sebepler sayesinde mümkün olmuştu. Bunların başında, Kubeysiyyat Hareketi'nin tasavvufî bir hareket olarak siyasetten uzak kalması gelir. İkinci olarak hareket, rejimin “terörist” olarak nitelendirdiği İhvan-ı Müslimin kadın tabanına alternatif teşkil ediyordu. Tıpkı Keftariye ve Ferfuriyye gibi tasavvufî cemaatler veya Muhammed Said Ramazan el-Bûtî örneğinde olduğu gibi, rejimin güçlendirdiği erkek

50 Ahras, *Nurü'l-Arifîn ve Delilü's-Salikîn*, 3/313.

51 Omar, “al-Qubaysiyyat: Negotiating Female Religious Authority in Damascus”, 352.

52 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 75.

dinî alternatifler gibi Kubeysiyyat Hareketi de kadınlara yönelik alternatif bir dinî yapı olarak toplumda yer buldu.⁵³

Kubeysiyyat Hareketi ile Hafız Esad rejimi arasındaki ilişkiyi belirleyen temel özellik, karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı bir dengedir. Rejim, hareketin fikirlerini yaymasına ve dinî-toplumsal roller üstlenmesine izin verirken; hareket, liderleri ve mensuplarıyla siyasetten uzak durma taahhüdüne sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Hatta hareket, “el-kat’a” (faaliyet durdurma) adını verdiği bir ilkeyi benimseyerek, Suriye’deki kritik siyasî olaylar sırasında meclislerine ara vermeyi zorunlu kılmıştır. Bu ilke, grup üyelerinin güvenliğini sağlamak ve siyasetten uzak kalma ilkesine sadık kalmak amacıyla uygulanmıştır.⁵⁴

3.1.2. Alenî Dönem

Bu aşama, Beşar Esad’ın iktidarı devralmasından sonra, özellikle 2006 yılından itibaren günümüze kadar uzanan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde hareket, yöntemlerinde ve toplumsal-siyasal etkileşim tarzında köklü değişimlere tanık olmuştur. Suriye ve dünya genelinde meydana gelen büyük siyasî gelişmelerin etkisiyle ve hareketin hem yerel hem de uluslararası medya tarafından mercek altına alınmasıyla özellikle Suriye televizyon dizilerinde olumsuz bir şekilde tasvir edilerek toplum için bir tehdit olarak sunulması sonucu, hareket zorlu bir sürece girmiştir. Örneğin, “Ma Meleket Eymanukum” adlı dizide Kubeysiyyat Hareketi radikalizm ve terörizmle suçlanmıştır.⁵⁵

Bu nedenle, hareketle yakın ilişkileri olan ve onları savunanlar, siyasî ve güvenlik makamlarını ikna etmeye çalışmışlardır. Onlara göre hareketin özel evlerde gizlilik içinde düzenlediği toplantılar medya tarafından olumsuz imajla yansıtılmasının başlıca nedeniydi. Dolayısıyla hareketin faaliyetlerini kamusal alanlara, özellikle devlet kontrolündeki camilere taşımalarına izin verilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Hareketin fikirlerini ve toplumsal rolünü savunma konusunda en önde gelen isim, dinî platformlarda cemaat lehine etkili bir şekilde konuşan Dr. Muhammed Said Ramazan el-Bûtî olmuştur. Yine hareketle yakın ilişkileri olan Muhammed Habbaş, 2002-2006 yılları arasında Millet

53 Hac, *ed-Devle ve'l-Cema'a: et-Tetallu'âtü's-siyasiyye li'l-Cema'ati'd-diniyye fi Suriye 2000-2010*, 39-43.

54 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 49.

55 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 87.

Meclisi üyesi olarak siyasî arenada hareketin savunulmasında önemli bir rol oynamıştır.⁵⁶

Öte yandan, hareketin resmen tanınması ve faaliyetlerine yasal zemin kazandırılması sürecini dönemin Vakıflar Bakanı Muhammed Abdüssettar Seyyid yürütmüş; bakanlık bünyesindeki dinî merkezlerde faaliyet gösterebilmeleri için gerekli resmî izinleri hareket liderlerine vermiştir.

Yeni aşamada, hareketin evlerden camilere geçişinden sonra devletle ilişkilerinde karşılaştıkları en büyük zorluk, 2011–2024 Suriye Devrimi karşısındaki tutumları olmuştur. Bu durum, hareket içerisinde ve üyele-riyle olan ilişkilerinde büyük bir karmaşa ve sıkıntıya yol açmıştır. Hareket şu üç tutum arasında bir tercih yapmak zorunda kalmıştır:

-Siyasi iktidarla olan karşılıklı çıkar ilişkisine bağlı kalarak rejimin yanında yer almak,

-Devrim hareketini desteklemek,

-Tarafsızlık yolunu seçmek.

Devlet Yanlısı Kubeysiyyat: Siyasetle ilgilenmenin, topluluğun yasakları arasında olmasına rağmen, bu eğilimi şekillendiren en önemli faktör, topluluğun kendisinin benimsediği üye kazanma stratejisidir. Bu strateji, özellikle siyasî elitin kızlarını veya devlet yetkililerinin eşlerini topluluğa kazandırmayı hedeflemiştir. Bu eğilimi tarihsel olarak en iyi temsil eden kişi, Amira Cibril'dir. Amira Cibril, Kubeysiyyat Hareketi'nin Lübnan ve Körfez ülkelerinde özellikle Kuveyt'te var olmasında büyük katkılar sağlamıştır. Amira Cibril, aynı zamanda Suriye yönetimine sadık olan Filistin Kurtuluş Cephesi'nin (Genel Komuta) lideri Ahmed Cibril'in kız kardeşidir.

Suriye devriminden sonra hareket, Beşar Esad'ın 2012-2014 yılları arasında, dönemin Diyanet İşleri Bakanı Muhammed Abdüsattar es-Seyyid'in düzenlediği bir toplantıya katılmıştır. Bu dönemde, topluluktan bazı isimler, Vakıflar Bakanlığı'nda yüksek idari görevler almışlardır. 2014 yılında, Beşar Esad, Salma Ayaş'ı, Diyanet İşleri Bakanı Muhammed Abdüsattar es-Seyyid'in yardımcısı olarak atamıştır, böylece Salma Ayaş, bakanlık tarihinde bu görevi üstlenen ilk kadın olmuştur. Ayrıca Kubeysiyyat Hareketi'nden diğer bir isim olan Hulud Seruji, "Diyanet İşleri Bakanlığı'nda medya danışmanı ve davet ve rehberlik sorumlusu" olarak atanmıştır. Hulud Seruji'nin bir emniyet komutanın eşi olduğu bilinmektedir.⁵⁷

56 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 51.

57 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 105.

Salma Ayaş ve Hulud Seruji'nin politikaya girmesi, sadece topluluğun içindeki bir grubun siyasî otorite ile iş birliğine inandığını göstermemektedir. Esad rejiminin Kubeysiyat Hareketi'yle ilişkilerini değiştirip, onları kendi dinî ve medya stratejilerinin bir parçası olarak kullandığını da göstermektedir. İsmi geçenler, başlarda devletin elit kadınlarını harekete kazandırmak için kullanılan bir araçken, devrimden sonra, kendi başlarına devletin çıkarlarını savunmak için kullanılan birer araç haline gelmişlerdir.

Devlete Karşı Olan Kubeysiyat: Zira rejimin sert tepkisi, uyguladığı şiddet, halk üzerindeki sistematik baskı ve zorunlu göç politikaları, birçok Kubeysiyat üyesi ve onların aileleri üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Özellikle Şam kırsalında gerçekleşen askerî operasyonlar, cinayetler, kuşatmalar ve kimyasal silah kullanımı, bu etkinin boyutunu daha da artırmıştır. Bu koşullar, bazı Kubeysiyat kadınlarının gösterilere katılmasına, yardım çalışmalarında bulunmasına ya da medya faaliyetlerine yönelmesine sebep olmuştur. Devrimi destekleyen en tanınmış Kubeysiyat üyelerinden biri, Dr. Hanan el-Lahham'dır. Ayrıca, 2011 yılında tutuklanan nükleer fizik profesörü Dr. Faten Receb gibi pek çok kadın da benzer şekilde devrime destek vermiştir. Bu sebeple bazı Kubeysiyat üyeleri öldürülmüştür.⁵⁸ Bu cinayet, harekete rejime karşı durmanın, öldürülme veya tutuklanma riskiyle karşılaşmak anlamına geldiğini gösteren bir mesajdır. Bu mesajı alan hareket, 2014'te Beşar Esad ile yapılan ikinci görüşmeyi kabul etmiştir.

Bu bağlamda en dikkat çekici gelişmelerden biri, bazı üyelerin rejimi destekleme çizgisi ile hareketin düşünsel yönelimi arasında bağ kurarak, 17 Aralık 2011 tarihinde hareketten ayrıldıklarını ilan etmeleri ve hareketin insan hayatını ve dinî değerleri göz ardı eden sadakat ve itaat anlayışını kamuoyuna açık bir şekilde eleştirmeleridir. Bu grup kendilerini "Kubeysiyat'ın Özgür Kadınları" olarak adlandırmıştır. Ne var ki bunlar Kubeysiyat Hareketi içinde belirleyici bir fenomen haline dönüşememiştir. Başlık altında anlatılanlar başlıkla tam uyum sağlamamaktadır.

Devlete Karşı Sessiz veya Tarafsız Olan Kubeysiyat: Bu grup, hareket içerisindeki en büyük ve en geniş kitleyi oluşturmaktadır ve yaşanan olaylar karşısında sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bu eğilim, pratikte Hacce Münire ve Hacceler Meclisi tarafından da ifade edilen, cemaatin

58 Musa, *el-Kubeysiyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 93–97.

resmî tutumunu yansıtmaktadır. Buna göre, rejimi açıkça desteklememek veya devrimden yana tavır almamak, hareketin temel ilkeleri ve düşünceleri doğrultusunda siyasetten uzak durma ve siyasî olaylara hiçbir şekilde karışmama prensibiyle açıklanmaktadır. Doğrusu Suriye Devrimi Kubeysiyyat Hareketi üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Hareketin merkezî yönetimi olaylara ilişkin herhangi bir resmî tutum açıklamamış; bunun neticesinde ise hareket muhalifler, destekçiler ve tarafsız sessizler şeklinde çeşitli eğilimlere bölünmüştür. Bu noktada rejimi desteklemek veya devrimden yana tavır almak kişisel bir tercihe bırakılmış ve her üyeye, seçiminin sonuçlarına şahsen katlanma sorumluluğu yüklenmiştir.⁵⁹

3.2. Sosyal Etki

Kubeysiyyat, toplumsal gerçeklikten ve halkın genel kaygılarından uzak, izole bir tasavvuf hareketi değildir. Aksine hem Suriye’de hem de var olduğu diğer ülkelerde toplumla etkileşime girerek, düşünce, değer ve yaşam tarzlarını etkileme ve dönüştürme yönünde aktif bir rol üstlenmiştir. Kubeysiyyat Hareketi, kadınlara özgü bir topluluk olmasına rağmen sadece toplumun kadın kesimini hedef almamış; toplumun yarısına yönelik bir bakım ve eğitim anlayışının, tüm toplumu fikrî, dinî ve ahlâkî bakımdan dönüştüreceği inancını benimsemiştir.

Kubeysiyyat Hareketi’nin başarılı olmasının ve Suriye toplumundaki etkisinin giderek artmasının en önemli nedenlerinden biri, uyguladığı etkili cezbetme ve elde etme stratejilerinden kaynaklanmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse, bu strateji birçok farklı unsura dayanmaktadır. Bunlar arasında özellikle şu faktörler öne çıkmaktadır:

3.2.1. Dinî ve Tasavvufî Fikirler: Bu fikirler, özellikle Şam’ın geleneksel muhafazakâr ortamı ile uyumludur. Topluluk, fikirlerini büyük ölçüde Şam’daki farklı dinî okullardan (tasavvufî, akademik, ilmî) almış ve bu durum, farklı dinî çevrelerin desteklerini kazanmasına olanak sağlamıştır.

3.2.2. Hitap Tarzı: Genelde entelektüel olan bu hitap, eğitimli ve kültürlü kadınları Kubeysiyyat Hareketi’ne kazandırmaya yöneliktir. “Üniversite öğrencilerini ve mezunlarını hedef almak”, topluluğun bilim ve düşünceyle

59 Detaylı bilgi için bk. Merkez Cüsür Vahdeti’dirasati’-d-diniyye (CÜSÜR), *Cemaati’l-Kubeysiyyat en-Neş’e ve’t-Tekvîn* (Gaziantep: Dirasat Merkez Cüsür Vahdeti’dirasati’-d-diniyye 2017), 28-30.

özdeşleşmesini sağlamış ve elit bir grup olarak tanımlanmasına yol açmıştır.⁶⁰ Ayrıca, topluluk zengin kadınları ve devlet görevlilerinin eşlerini hedef olarak topluluğa finansal destek sağlama ve güvenlik elde etme amacı gütmüştür.⁶¹ Bunlar arasında Amira el-Arca'nın Suriye'li meşhur alim Ramazan Bûtî ile evliliği, Amal el-Şeyseklî'nin İhvan-ı Müslimin hareketinin önde gelen liderlerinden Mısır'lı Yusuf Neda ile evliliği ve Nuhayda Tarağcı'nın Suriye'li büyük tacirlerinden olan varlıklı Haysem el-Siyufî ile evliliği gibi örnekler yer almaktadır.⁶²

3.2.3. Faaliyetlerin Çeşitliliği: Hareketin faaliyetlerinin sosyal, ekonomik ve kültürel etkinliklerinin çeşitliliği, toplum içinde geniş bir şekilde yayılmasına büyük katkı sağlamıştır. Örneğin hareket bünyesinde sosyal hizmetler sunan derneklerden biri “Mükemmellik Derneği”dir. Bu dernek, 30 binden fazla yetimi ailelerinin yanında maddî, bilimsel ve dinî olarak desteklemekte olup, derneğin başkanlığını Münire el-Kubeyisî'nin küçük kız kardeşi Razzan el-Kubeyisî yapmaktadır. Ayrıca, öğrenci yurtlarının düzenlenmesi ve yönetimi gibi hizmetler de mevcuttur.

Hareketin güçlü ekonomik faaliyetlerinden biri hareket mensuplarının resmi kıyafeti olan cübbenin üretildiği Şam Çorap ve Giyim Fabrikasıdır. Yine hareketin özel etkinliklerinin düzenlendiği salonlar arasında, Şam'ın merkezindeki Kafr Susa bölgesinde yer alan “Behiyye Salonu” öne çıkmaktadır. Ayrıca “kız kardeşlerin”, tiyatro ve sanat salonlarına, sanat yönetmenliği stüdyolarına sahip oldukları ve genellikle ahlâkî ve İslâmî değerleri canlandırmak ve yaymak amacıyla muhafazakâr şarkı ve tiyatro sanatlarında herhangi bir sakınca görmedikleri ifade edilmektedir.⁶³

Şüphesiz bu tür hizmetlerin sunulmasının amacı yalnızca Şam toplumunun bel kemiğini oluşturan ve onun geleceğini teşkil eden genç kızları cezbetmek değil; aynı zamanda bu faaliyetlerin iyi yönetimi sayesinde büyük ekonomik kâr sağlamaktır. Bu kâr, hareket mensubu olsun ya da olmasın, toplumdaki herkese hizmet olarak sunulmaktadır.

3.2.4. Çalışma Alanı: Topluluk, eğitim ve tasavvufî eğitim aracılığıyla toplumun muhafazakâr değerlerinin şekillenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Topluluk, eğitim üzerinde büyük bir etkiye sahip olmayı

60 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 29.

61 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 31.

62 Musa, *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 32-33.

63 Hac, *ed-Devle ve'l-Cema'a: et-Tetallü'âtü's-siyasiyye li'l-Cema'ati'd-diniyye fi Suriye 2000-2010*, 17.

başarmış ve Şam'da özel eğitimde %40'tan fazla bir paya sahip olmuştur.⁶⁴ Bu, topluluğun sadece kadınlar arasında değil, toplumun tüm katmanlarında bir eğitim modeli oluşturmasına olanak tanımıştır.

3.2.5. Teşkilatlanma Yeteneği: Kubeysiyat, İhvan-ı Müslimîn ve Zeyd Cemaati gibi diğer dinî yapılanmalardan esinlenerek kendi teşkilatlanma yapısını oluşturmuşlardır. Bu yapı, müridelerine ruhsal bağlılık ve tasavvufî emirler aracılığıyla etkinliklerini yürütmelerini sağlamıştır. Ayrıca, Şam'daki farklı sosyal ve entelektüel sınıflarla güçlü ilişkiler kurarak, toplumsal bağlarını güçlendirmişlerdir.

3.2.6. Medya: Kubeysiyat Hareketi'nin davet metodolojisinde gizliliği esas alması, medya görünürlüğünden bilinçli olarak uzak durması ve ilk dönemlerinde kamuoyundan kaçınması, yerel, bölgesel ve uluslararası medya organlarının dikkatini üzerine çekmiştir. Aynı zamanda, Suriye televizyon dizileri de bu ilgiye kayıtsız kalmamış, bazı yapımlarda hareket aleyhine eleştirel ve saldırgan bir söylem geliştirmiştir. Örnek olarak, 2002 yılında yayınlanan *Buk'eti'd-Davi* dizisinin bir bölümü, 2005 yılında *'Asiyyü'd-Dem'*, ve özellikle 2006 yılında yayınlanan *el-Marikûn* ile 2010 yılında Necdet Enzour'un yönettiği *Ma Meleket Eymanukum* dizileri zikredilebilir. Söz konusu yapımlarda, Kubeysiyat mensupları ahlaken yozlaşmış, psikolojik olarak dengesiz bireyler olarak tasvir edilmiştir. Yönetmen, hareketin fikir ve ritüellerini hedef alarak, bu tür yapıların kaçınılmaz olarak terörü ve aşırılığı beslediği ve dolayısıyla toplumsal barışı tehdit ettiği mesajını vermiştir.⁶⁵

Bu sert medya eleştirileri, hareket lehine güçlü bir savunma refleksini de beraberinde getirmiştir. Bu savunmalar içinde, özellikle Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'nin sesi öne çıkmıştır. Bûtî, dizinin yönetmenini Allah'a ve dine alaylı yaklaşmakla, Kur'an-ı Kerim'den bazı ifadeleri küçümseyici bir tarzda seçip dizisine isim vermekle suçlamış, hem medya hem de dinî ve akademik platformlarda Kubeysiyat Hareketi'ni savunmuştur. O, Kubeysiyat mensuplarını "Onlar, aşırılıktan uzak, riyadan arınmış, medeni, bilinçli ve vatanperver bir İslam anlayışını temsil etmektedirler. Suriye toplumu, onların siyasî ve partizan çekişmelerden uzak, zengin ve çeşitli kültürel faaliyetlerine yakından tanıklık etmiştir. Eğitim alanındaki özverili çalışmaları sayesinde yalnızca tek bir nesil

64 el-Hac, *ed-Devle ve'l-Cema'a: et-Tetallu'atü's-siyasiyye li'l-Cema'ati'd-diniyye fi Suriye 2000-2010*, 17.

65 Musa, *el-Kubeysiyat: el-Cüzurü'l-fikriyye ve'l-Mevakifü's-sülukiyye*, 89.

değil, birçok nesil yetişmiştir. Bu genç hanımlar, kültürel derinlik, ah-lâkî olgunluk, değerlere bağlılık, millî aidiyet bilinci ve dengeli bir dinî ılımlılıkla donatılmışlardır”⁶⁶ sözleriyle savunmuştur.

3.2.7. Tasavvufî Terbiye veya Bağlılık ve İtaat Edebleri: Kubeysiyyat Hareketi, bilinen geleneksel tasavvufî yolların bir uzantısı olarak üç dereceli teşkilat yapısının (haccât, ânisât ve müridât) hiyerarşik doğasını doğal bir şekilde miras almıştır. Bu yapı, tasavvuf tarihinde özel bir yere sahip olan ve “üyenin şeyhiyle edebi” başlığı altında ele alınan ilişki biçimine dayanır. *Avârifü'l-Maârif* adlı eserin sahibi bu ilişkiyi şöyle özetler: “Şeyh, üyeler için ilhamın emanetçisidir; tıpkı Cebrâil’in vahyin emanetçisi olduğu gibi. Cebrâil vahiyde nasıl hıyanet etmezse, şeyh de ilhamda hıyanet etmez. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) nasıl ki heva ve hevesle konuşmazsa, şeyh de zahir ve batın olarak Peygamber’e tabiidir ve nefsinin arzularıyla konuşmaz.”⁶⁷

Hareketin, mensupları ve şeyhâları (kadın şeyhler) arasındaki mutlak bağlılığı inşa etmek için Nakşibendiyyeye tarikatının “müridin şeyhine mutlak itaat” ilkesinden ilham alması doğal karşılanmalıdır. Bu ilişkinin zirvesi “rabîta” prensibidir. Hareket, bu kuralı uygulamaya koyarak üyeler ile şeyhâları arasında manevi bir hâkimiyet tesis etmiş; üyeler, şeyhâlarını (veliyelerini) aşırı derecede kutsallaştırmış, onu mutlak saflığın ve ilhamın anahtarına sahip bir figür olarak görmüşlerdir.⁶⁸

Kubeysiyyat’ta şeyhânın diğer üyeler üzerindeki mutlak otoritesinin kökleri, tasavvuf tarihinde derinlere inmektedir. Zira üyenin şeyhiyle olan edebi, “manevi bir aşk ilişkisinden” beslenir; bu ilişki, sülûku kolaylaştırır, güzelleştirir ve hızlandırır.⁶⁹ Bu durum, hareketin üyelerinde bağımlı ve pasif bir kişilik inşa etmiş; şeyhânın, bir üyenin Allah’a ulaşmasındaki yegâne vesile hâline gelmesine yol açmıştır. Nitekim rabîta ilkesi yalnızca zikir pratiğiyle sınırlı kalmamış, şeyhânın, üyenin düşünce dünyasını, yaşam tercihlerinden davranışlarına kadar tüm yönleriyle yönlendirmesine kadar genişlemiştir.

66 Abdülğâni ‘İmad, “el-Cema’atü’s-Sufiyye ve’l-İslamiyye: el-Enmatü’l-Cedide li’t-Tedeyyün fi Suriye”, *el-İslamü’n-Naim et-Tasavvufi Biladi’ş-Sam*, haz. Merkez Misbar li’-Dirasati ve’l-Bühüs (Dubai: Metabi’ü’l-Müttehede li’t-Tiba’eti ve’Neşr, 2013), 530.

67 Şihabeddin Ebu Hafs es-Sühreverdi, *Avârifü’l-Ma’arif*, thk. Muhammad Abdulaziz el-Halidi (Beyrut: Darü’l-kütübü’l-‘ilmiyye, 2016), 236.

68 Alhallak, *el-Kubeysiyyat: Mücteme’ Dahili’l-mücteme*, 126.

69 Şahbender, *el-Veciz fi’t-Terbiyeti’l-İmaniyye min Hayati’s-Sadeti’n-Nakşibendiyyeye*, 38.

Bu uygulama, Kubeysiyyat'ın tasavvufî gelenekteki “mürîd-şeyh ilişkisindeki derin bağımlılığı” sadakatle sürdürdüğünü ortaya koyar. Nitekim tasavvuf ehline göre: “Canlı bir şeyhin yardımı olmaksızın Allah’a yaklaşma pratikleri fayda sağlamaz; ona tam bir teslimiyetle sığınmak, diğer tüm şartların önüne geçer ve bilginin edinilmesinde vazgeçilmez bir öncelik taşır.”⁷⁰ Üyenin mertebesi, şeyhine duyduğu sevgi ve bağlılık oranında yükselir: “Sevgi ve sadakat ölçüsünde başarı ve mesafe kaydedilir; üye kişi ne kadar sevgi ve ihlas sahibiyse, Allah’a o kadar yakın, iman bakımından daha derin, manevî yolculuğunda daha hızlıdır.”⁷¹ İşte Kubeysiyyat yazarları da, Nakşibendîyeye tarikatındaki bu geleneksel rabita ilkesinden ilham alarak, kendilerine özgü çağdaş bir tasavvufî kimlik inşa etme projelerini geliştirmişlerdir.

3.2.8. Erkek Kubeysiyyat: Genel olarak modern tasavvuf topluluklarında kadınlar, bu toplulukların merkezî erkek yönetimine bağlı olarak bir yan dal oluştururlar. Ancak Kubeysiyyat, kadınlardan oluşan bir hareket kurarak, erkeklerin katılımına kapalı bir yapıyı benimsemişlerdir. Ancak topluluk büyüyüp deneyim kazandıkça, yalnızca bekâr kadınlar değil, evli ve aile sahibi kadınlar da faaliyetlere dâhil edilmeye başlamıştır. Bu nedenle, kadınlar çocuklarıyla birlikte topluluğun toplantılarına katılmaya başlamışlardır. Bu süreç, özellikle kız ve erkek çocukların Kubeysiyyat'ın değerleri ve ritüelleriyle eğitilmelerine imkân tanımıştır.

Topluluğun bu yeni nesli, dinî eğitimlerini diğer dinî hareketlerden alsalar da Kubeysiyyat'ın etkisi, çocukların manevî ve değer temelli gelişiminde daha baskın olmuştur. Böylece, Kubeysiyyat'ın erkekleri, kadınlardan doğan bir topluluktan gelişmiştir. Hareket onlara güvenilecek, topluluğun genel projelerine dâhil etmiş ve özellikle devletin idarî organlarında ya da ticaret ve sanayi gibi diğer yaşam alanlarında önemli yerlerde bulunan bu erkekleri devreye sokmuştur.

70 Abdullah Hammudi, *eş-Şeyh ve'l-Murid: en-Neskî's-Sekâfî li's-Sulta fi'l-Muctemeâti'l-Arabiyyeti'l-Hadise*, çev. Abdülmecid Cahfe (Kazablanka: Dar Toubkal, 2014), 122; bk. Halim Gül, *Mesnevî'de Tasavvufî Tefsir* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 164-180.

71 Şahbender, *el-Vecîz fi't-Terbiyyeti'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendîyeye*, 40; Ayrıca bk. Halim Gül; “Nakşî-Halidî Şeyhi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Şeyh/Mürşid Anlayışı”, *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. İhsan Günaydın vd. (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014), 225-234.

Sonuç

Kubeysiyyat Hareketi'nin kimliği, düşüncesi, doğası, kaynakları, ritüelleri ve eğitim tarzı, topluluğun karşıtları ve farklı düşünsel akımlar tarafından en çok tartışılan konulardan biridir. Selefi akım, Kubeysiyyat'ın düşüncelerini sapkın tasavvuf akımlarının bir uzantısı olarak görmüştür. Kubeysiyyat Nakşibendiyyeye tarikatının varisleri olarak kabul edilmiştir. Hatta Nakşibendiler Selefi çevreler tarafından vahdet-i vücûd, ittihad ve hulûl gibi felsefi tasavvuf fikirlerinin mirasçıları olarak görülmüştür. Modernist düşünürler ise Kubeysiyyat'ın gerici bir düşünceye sahip olduklarını ve bu düşüncenin gelişmiş bir toplum inşa etmeye yardımcı olmayacağını, aksine insanı akıldan ve eleştirel düşünceden uzaklaştırarak toplumun gerilemesine yol açacağını savunmuşlardır.

Kuşkusuz Kubeysiyyat Hareketi sadece çağdaş tasavvufî cemaatler sahnesinde değil, genel olarak tarikata dayalı tasavvuf tarihinde de benzersiz bir fenomendir. Bu benzersizlik, hareketin kadınlardan oluşan, dinamik bir yapıya ve belirgin fikrî, sosyal ve siyasî özelliklere sahip bir tasavvufî cemaat oluşundan kaynaklanmaktadır. Yapısal olarak baktığımızda, hareketin hiyerarşik yapılanması iki temel tabakaya indirgenebilir: cemaatin seçkinleri ve tabanı, yani şeyhe karşılık gelen “şeyha” ve müride. Kubeysiyyat Hareketi, kimliği itibarıyla tasavvufî bir cemaat olduğundan, Şam'daki diğer tasavvufî cemaatlerde olduğu gibi, şeyh ile mürit arasındaki köklü tasavvufî ilişki geleneğini sürdürmesi doğaldır. Bu açıdan bakıldığında, cinsiyetin kadın ya da erkek olması fark etmez, tasavvufî cemaat yapısında bir değişiklik olmadığı görülmektedir.⁷²

Kubeysiyyat'ın tasavvufî düşünce kimliği de diğer tasavvufî hareketlerdeki gibi geleneksel özelliğe sahiptir. Hareket, Şam'daki diğer tasavvufî hareketlerin farklı mecralarından ilham alarak temel düşüncelerini oluşturmuştur. Bununla beraber kendi özgün tasavvufî kimliğini inşa etmeye çalışsa da nihayetinde kimlikleri geleneksellikten kopamamıştır.

72 Şeyh ve üye arasındaki ilişki ilkesini, tarihsel biçimiyle “hususiler ve avam” ya da modern şekliyle “elit ve taban” kavramına yeniden yerleştirebiliriz. Bu kavram, sadece tasavvufî teorik/fiziksel düşüncelerle değil, aynı zamanda toplumsal pratiğin bir yönü olan tarikata dayalı uygulamalarla da ilişkili bir kavramdır. Bu kavram, başka alanlarda da yer bulur; örneğin, kelim ilminde Gazali, halkın kelim ilmindeki sınırlamalarıyla ilgili kurallar yazar; felsefede ise İbn Rüşd, insanların yoruma hak kazanmasını anlam seviyeleri, mantıklı ve tartışmacı farklılıklarıyla ilişkilendirir.

Ancak buna rağmen, tasavvufun bilinen metotlarını kullanan bir hareket olarak, toplumun eğitim ve manevî gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Aynı şekilde, Kubeysiyyat'ın siyasî güçle ilişkisi de geleneksel bir tasavvuf ilişkisine dayanmıştır. Bu ilişki, karşılıklı hizmete dayalıdır. Topluluk, itaat kültürünü ve siyasetten uzak durmayı öğreterek (bu, herhangi bir otoriter rejimin istediği bir şeydir), topluma etki etme hakkı kazanmış ve bu etki, yönetimin toplum üzerindeki egemenlik hedefleriyle çatışmadan gerçekleşmiştir.

Son olarak, Kubeysiyyat'ın temel amacı yalnızca kadınlar üzerinde etki yaratmak değil, aynı zamanda tüm toplumu etkilemektir. Ancak bunu, toplumun yarısını temsil eden kadınlar üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu şekilde, toplumun tüm sosyal katmanlarına – erkekler ve kadınlar, çocuklar ve yaşlılar, zenginler ve fakirler, yönetici ve sıradan vatandaşlar – ulaşmayı başarmışlardır. Bunun, tarih boyunca başka bir kadın topluluğunun İslam toplumunda başaramadığı bir durum olarak nitelendirilmesi uygun görünmektedir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / *The author declared that there is no conflict of interest.*

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / *The author declared that this study has received no financial support.*

Etik Beyan / Ethics Statement: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. / *This study does not require ethics committee approval, as it is based exclusively on a literature review and data obtained from published sources.*

Yapay Zeka Kullanımı / Use of Artificial Intelligence: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. *No AI-based tool or application was used at any stage of the preparation of this study. All content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and the principles of academic ethics.*

Kaynakça

- Ahras, Farah. *Nûrî'l-Ârifin ve Delîlü's-Sâlikin*. 3 Cilt. b.y.: y.y., 2017.
- Aktürk, Hamit. "Araçsallaşan Dini Gruplaşmalar ve Dindar Elitist Bir Kadın Hareketi: Kubeysiyyat". *V. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu: Ortadoğu'da Tarih ve Kimliği Yeniden Okumak*. ed. Viktoriia Demydova vd. 371–378. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Alarabiya. "22) "بنفین منع التزین للزوج والتعري أمامه" (22). *Alarabiya*. (Ekim 2007). <https://www.alarabiya.net/articles/2007%2F10%2F22%2F40663>
- Alhallak, Thaer. "el-Kubeysiyyat: Mücteme' Dahilü'l-mücteme." *Kalemün İnsan Bilimleri Dergisi* 13 (2020), 105–136.
- Ammar, İyad Usame. *Ufûlü't-Tasavvuf et-Turukü's-Sûfiyye bi Dimeşki'l-Osmaniyye 'Ala A'tabi 'Asrî't-Tağrib ve'l-İslah*. Amman: Darü'l-Feth, 2024.
- CÜSÜR, Merkez Cüsür Vahdeti'd-Dirasati'd-Diniyye. *Cemaatü'l-Kubeysiyyat en-Neş'e ve't-Tekvin*. Gaziantep: Dirasat Merkez Cüsür Vahdeti'd-Dirasati'd-Diniyye, 2017.
- Ebu Rumman, Muhammed. *Esrarü't-Tariki's-Sufî: Muvteme'u't-Tasavvuf ve'z-Zevaya ve'l-Hadarat fi'l-Ürdün*. Amman: Fridrich Ebert Vakfı, 2020.
- Emadi, Omar. "Organisationally Secular: Damascene Islamist Movements and the Syrian Uprising." *Syria Studies* 8/1 (2016), 347–362.
- Gül, Halim. *Mesnevî'de Tasavvufî Tefsir*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Gül, Halim. "Nakşî-Halidî Şeyhi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Şeyh/Mürşid Anlayışı". *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. İhsan Günaydın vd. 225-234. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Gündüzöz, Güldane. *Tasavvufta Tâc Sembolizmi*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017.
- Hac, Abdurrahman. *ed-Devle ve'l-Cema'a: et-Tetallu'atü's-siyasiyye li'l-Cema'ati'd-diniyye fi Suriye 2000-2010*. İstanbul: İletişim ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2010.
- Hammudî, Abdullah. *eş-Şeyh ve'l-Murid: en-Neskü's-Sekâfi li's-Sulta fi'l-Muctemeâti'l-Arabiyyeti'l-Hadise*. çev. Abdülmecid Cahfe. Kazablanka: Dar Toubkal, 5. Basım, 2014.
- İmad, Abdülgani. "el-Cema'atü's-Sufiyye ve'l-İslamiyye: el-Enmatü'l-Cedide li't-Tedeyyün fi Suriye". *El-İslamü'n-Naim et-Tasavvufî Biladî's-Şam*. haz. Merkez Misbar li'-Dirasati ve'l-Bühüs. 497-537. Dubai: Metabi'ü'l-Müttehide li't-Tiba'eti ve'Neşr, 2013.
- Musa, Muhammed Hayr. *el-Kubeysiyyat: el-Cüzurü'l-Fikriyye ve'l-Mevakifü's-Sülukiyye*. İstanbul: Kitap Saray Yayınları, 2020.
- Omar, Sara. "al-Qubaysiyyat: Negotiating Female Religious Authority in Damascus". *The Muslim World* 103 (2013), 347-362.
- Paşazâde, Âşık. *Osmanoğulları'nın Tarihi*. haz. Kemal Yavuz - Yekta Saraç. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.
- Perrier, Thomas. *ed-Din ve'd-Devle fi Suriye: Ulemaü's-Sünne mine'l-İnkilab ile's-Sewra*. çev. Ubeida Aamer. Kuveyt: Merkezü'n-Nuhûd li'd-Dirasat ve'l-Bühüs, 2023.
- Suwailemi, Mona – Kedro, Nercis. *el-Haklû'n-nisai ed-Dini es-Suri: el-Kubeysiyyat mine't-Te'sis ile'-Tanzim*. Ankara: Sonçağ Yayınevi, 2025.
- Şahbender, Hanan. *el-Veciz fi't-Terbiyeti'l-İmaniyye min Hayati's-Sadeti'n-Nakşibendiyye*. b.y.: y.y., 2021.
- Sühreverdî, Şihabeddin Ebü Hafs. *'Avarifü'l-Me'arif*. thk. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 3. Basım, 2016.